

PROTESTÁNS SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ:

RAVASZ LÁSZLÓ

FELELŐ SZERKESZTŐ:

APRILY LAJOS

TÁRSZERKESZTŐK:

PRÖHLE KÁROLY és RÉVÉSZ IMRE

TARTALOM

KISS GÉZA: Az egyke okai
R. SZEBEN ANDRÁS: Iskolasztatisztika Erdélyből
REMÉNYI JOZSEF: T. S. Előfő
BISZTRAY GYULA: Nagyenyedi Helikon
SCHILLER PÁL: A pszichológia új útját
OROSZLAN ZOLTÁN: Mányoki Ádám
DR. ZOVANYI JENŐ: Adat Sibófi Demeterről és egyébéről

KRITIKAI SZEMLE

XIII. évf., 7-9. sz.

1934. június—szeptember.

Ara 2 pengő.

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadása,
Budapest.

Az egyke okai*

Amióta legutóbbi dolgozatom erről a kérdéstről a *Protestáns Szemle* januári számában megjelent s parancsoló erővel villant bele a lelkeembe egy gondolat — ennek a kérdésnek megoldásával állsz vagy esel — s amióta Főtisztelendő Püspök úr kegyes közreműködésével sikerült hozzájutnom a magyar élet nagy területeiről ennek a kérdésnek statisztikájához — rövid néhány hónap csupán — sok ponton, ha nem is másképen gondolkodom, de más oldalait is látom a kérdésnek. A kérdést én ma már nem is egyke-kérdésnek nevezném, hanem a magyar faj lelki lezüllésének, a tisztalátás hiányából származó nemtörődomségnek s Magyarországnak óriási területein a *tiszta* magyar faj végkipusztulásának összeszövődéséből álló kérdés-tömegnek, röviden: a magyar faj lét-nemlét kérdésének. Belenyugszol-e abba, hogy — hangsúlyozom — a *tiszta* magyar faj a Duna—Tisza táján felvirágzó 1000 éves alkotásával *volt*, ma még *van*, de a következő néhány évtizedben anthropologiailag is olyan vérkereszteszódésen fog átnenni, amilyen csak a tatárjárás s talán részben a Nagy Lajos korabeli nagy pestis után ment át, — de *holnapja nincs*. Vagy nem tudsz bele-nyugodni s mindent elkövetesz, hogy megmentsd — s azonnal cselekszel. *Ez a kérdés*. — S magukról az *okokról* is ma másként beszélnek, mint akkor. Hogyan? A jerikói úton leittóttak egy embert. Ha valaki bekötözné a sebeit, *meggyógyulna*. Kevés remény van rá, hogy bekötőzik. Szívárog a vére. Minden esőppel közelebb a halálhoz. Elég-e a fenyvegető halál okának megállapításával csak ennyit mondani: ilyen és ilyen mély későkozta seb itt és itt, halánték táján botítotté érzúzódás stb. Vagy azt is látnom kell — keresztyén életfelfogás alapján feltételezni —: ki az, aki elkerülte, *pedig megmenthette volna*, — mi volt az oka arra, hogy elkerülte? Halódik az ősi, a *tiszta* magyar faj? Te vagy az oka, aki elkerülte, pedig megmenthetted volna. Súlyosabb oka vagy, mint a buta kés és buta kő... Amióta azt a statisztikát összeállítani próbáltam, nagyon sok álmatlan éjszakám volt, úgy éreztem magamat, mintha szuronyok, puskák és ágyúk között lettem volna, mindig volt harcolnivalóm sötét árnyakkal s azt szeretném kérni igen tisztelt olvasómtól most is, hogy amikor engem hallgat, ne

* Ez a cikk Káss Gézának idei évfolyamunk januári számában megjelent egyke-cikkéhez szervesen kapcsolódik. Hangja nem a szociográfiai tanulmányé; sokkal több annál: a baranyai fajtájával végtelenen együttérző, lelke szerint felőlős órálló. Jajkiáltása — mint egykor Zrínyi „üvöltése” — azért olyan lázas, mert jövő-féltő szenvedélyességét a magyarság kövérzésévé szeretné tenni. A cikket szerzője a budapesti egyke anketon elhangzott előadásából önállóította.

KRITIKAI SZEMLE

KARLÁNY KAULMÁN: Domjég (János) Mórós	450
KUJAS KAULMÁN: A Dunánál Ag. H. B. Egyházközsületi Bélmisz- záró munkaprogramja	452
VARGA SANDOR: Bács-Balántásiak Béla Kátekigánya	454
RAOZ LAJOS: Magyar Pedagógia Lexikon	455
B. BERDE MARIA: Kustó, Gyöngy, Istona, Tamási, St. Literatúra Magyar	458
KARACSONY SANDOR: Komáromi János Mivai Evéremenyves-Kiadás	461
HAMVAS JOZSEF: Móra Földm. Darn-utóktól a Móra Földm.-utáng	462
PASZTOR JOZSEF: Zoltor Dávid Elteremtő Bőrből	464
CSUKA ZOELTÁN: Három nő mesemondó B. Mólnár Mária: A kukor- ka-kondó — B. Csáky Hanna: A bánya aprófiát — Eteshátyán, hol vagy? — Vidor Gabriella dr. Mesetáblán	465
OROSZLÁN ZOLTÁN: Képzőművészeti Szemle	467
VÁRHELY LÁSZLO: Számházi Szemle	468
Szöbrotó Mátyás: Elmélet	471

A *Protestáns Szemle* szerkesztő részére vonatkozó közleményeket a következő címre kell küldeni: APFÉLY LAJOS szerkesztő Buda-
pest, IX. kerület, Lónyay-utca 101. szám alatt. — Csak géppel
írt kéziratosokat fogadunk el. — Kéziratok visszaküldését a szer-
kesztőség csak a legkivételsebb esetekben vállalja. — A folyóirat
anyaggyűjtését minden hónap 12-én zárjuk.

engem hallgasson, hanem a maga lelke hangjait s vívjá meg velem maga is nagy esatáját azokkal a sötét árnyakkal.

A Protestáns Szemle januári számában többek között azt az állítást is megkockáztattam, hogy a kérdés megoldásához vezető legelső út: Magyarország egyke-térképének kidolgozása. Miután pedig a tiszta magyarságot — én itt mindig a fajilag tiszta magyarságtól s nem Magyarországtól beszélek — tehát a tiszta magyarságonyos területe lakosságáról beszélek — a tiszta magyarságot a református egyház számmal ki sem igen fejezhető töredéktől eltekintve 100%-ig képviseli, elsősorban ennek a fajitiszta magyarságnak területein kell elvégezni az adatgyűjtést. Nem azért, mintha az egyke elsősorban református betegség volna — ostoba és tudatlan emberek állítása — hanem azért, mert a tiszta magyarság faj betegsége. Közbevetőleg megjegyzem — s itt egy állítólagos októli egyszersmindenkorra elbúcsúzzhatunk — hogy pl. Baranya színmagyar katolikus vidékei, éppen olyan puszta vidékek, nyomásból alig érezték valamit, mint a mi vidékeink. Aki mást állít, valótlanságot állít, vagy nem tünteti föl, hogy ebből a bizonyos plust felmutató felekezetből mennyi a sokac, mennyi a sváb, mennyi a cigány — vannak falvak, amik 40 éven belül cigány falvakká válnak a cigánytelepítés következtében —, mennyi a tekuóvájó oláh, mennyi a horvát, mennyi a csak magyarul beszélő, akinek az ereiben egy csöpp magyar vér sincs s mennyi az olyan magyar, akinek csak cégér a magyar név, de — ha úgy fordul — holnap más cégért akaszt ki. Ha a református magyarság area közé vág valaki sarat, a tiszta magyarság area közé vág, hazudik és ellenség, bizonyosan a neve is elarúlja, mert igaz magyar ember ezen a kérdésen nem vádaskodni, csak sirni tud. — Nekem az volt a gondolatom, hogy egyelőre legalább dunamelléki és dunántúli egyházkerületeinkben lehetőleg teljes helyzetképet rajzolnánk külön-külön lapon s megfelelő grafikonokkal minden egyes egyházunkról. Olyan szomorú meglepetéseim voltak azonban ki a Tiszáig, a Kiskunság és Jászság szívéig a hozzám érkezett adatokból, hogy ma azt mondjam: *sürgősen el kell végezni ezt a munkát a magyar református-ság egész területén.* Nagyon szomorú további meglepetéseket várok.

Én a következő kérdésekre gondoltam:

Mennyi volt a születések száma 100 évre visszamenően minden tizedik évről kimutatva s ennek grafikonja? Pl. Dunavecső — 1833-ban 198 születés — utána némi hullámvázstól eltekintve, állandóan hanyatló vonal — ma 63. Tehát a gyermekkorlatozás már akkor megindult, mikor Petőfi itt a legszebb dalait írta. S itt végezzünk rögtön egy másik állítólagos okkal is, hogy Baranya lett volna a kiinduló-pont és fertőző terület. — Vagy Ve-

zseny a Tisza mellett — 1833-ban 61, 1843-ban 75, azóta némi hullámvázstól eltekintve állandóan hanyatló vonal — ma 14. Hol itt Baranya, mint fertőző melegág? Hiszen Baranya vize-fája, az ós finn-ugor faj életeleme, akkor még korlátlanul megvolt s fejlődő nép volt nagy általánosságban akkor még. Volt része Baranyának, ahol csak a 80-as évek hozták meg a pusztulást. Tehát ettől az októl ismét búcsúzzunk el. — Tökéletesebb munka lett volna mind a száz év adatait 10 évi átlagban összevetni, de ehhez nem egy ember kellett volna. Miután azonban nem enyhe-kis hullámvonalakról, hanem zuhanó esésről van szó, a grafikon így is tökéletesen elmond mindent.

A következő kérdés: *mennyi volt a református lakosság 100 évvel ezelőtt, mennyi ma?* Pl. Vajszló odalemm Baranyában — református lélekszám 1830-ban 1012, 1930-ban 561. Itt újra tökéletesebb módszer lett volna, ha csak minden tizedik évről mutatunk is ki az adatokat. Pl. a esúspont itt és itt csak a 80-as években volt. Azóta hanyatlók a vonal. S ez újra grafikonban feltüntetni. Nézd, itt az első nemzedékben meg se igen látszott az egyke. Kipótlódott talán abból, hogy még nem volt általános. De nézd a második nemzedéket. Nézd a harmadikat. Nézd, ott az a kis gyülekezet — pl. a magamé — 20 év alatt 100 lélekkel esett. Közel 400-ról közel 300-ra. Amott a másik 1000-en felüli lélekszámról 30 év alatt 700 alá. S ha hozzá képzeled mindehhez a esúcsára állított gúllát: *a legáltalánosabb korosztályok létszáma a legkevésbébb ezekben a falvakban, tehát a pusztulás útjébe lépésben gyorsulni fog* — hát lehet-e itt egy percig is várni ennek a szörnyű kérdésnek megoldását? Egy titokzatos, örökkévaló tenyer ott van már a sakktábla fölött — egy mozdulat s nincs más: — csak a sakktábla.

A következő kérdés: *milyennek a birtokviszonyok?* Mennyi a földetlen? Mennyi az 1-5, 5-10, 10-20, 20-50 stb. holdas? Nagyon sajnálom, de szakszerű pontossággal ki tudjuk mutatni, hogy itt és itt megfulladt a népünk. Fejlődésre képtelenül teng. Tehát nem politika — Isten őrizzen ebbe a kérdésbe politikát vinni — még kevésbé „hazugságon felépülő s elsöprésre ítélt agrárdemagógia“, ahogy egy előkelő napilapunk jellemezte a mi jalkiáltságunkat, ha szigorú számadatok alapján kimutatjuk, hogy itt és itt ennek a megfulladt magyarságnak földre van szüksége. Tehát vagy adsz földet s vele kényeret a megszületendő magyar nemzedékeknek, vagy adsz olyan életlehetőségeket, amik mellett nyomorult földjén is élni és fejlődni tud. Pl. Délbaranya problémájának a mai szűkreszabott határolt között egyik megoldása volna: átalakítani Európá szakszerűen gondozott gyümölcsös-kertjévé. Itt terem Európa legzamatosabb Jonathán-almája, Bose-kobakkortéje, szilvája. S itt mindjárt rá is térek Ormányság földjére. Mó-

ricez Miklós, anknéknak egyik előadója, örökre adós fog maradni annak az állításának bebizonyításával, hogy a délbaranyai egykés községekben az átlag-birtok 15 kat. hold. Mi baranyai lelkesek, akik évről-évre gondos kimutatást készítettünk híveink anyagi állapotairól, készséggel rendelkezésre bocsátjuk bárkinek a legpontosabb adatokat. 15 kat. hold szántóföld — ő csak szántóföldekről beszélt — megfelel az ormánysági nép nyelvén a hozzá tartozó rét-területet is beleértve „2 fertály“-nak. Biztosítom az előadót, hogy még ma is, amikor a harmadik egykés-nemzedék növeli már egykés házassága útján családi birtokát, „2 fertály“-birtok Dél-baranya falvaiban csak a leggazdagabb néhány családnak jut. A földreform-tárgyalások idején is *hivatatosan* községenként 7—8—9 holdban állapították meg az átlagbirtokot. A pontos fölvetél pedig azt mondja, hogy van itt nem egy község, ahol a gyülekezet több, mint $\frac{1}{2}$ -a 5 holdon aluli. De ha még igaza volna is Mörizs-nak *na*, amikor az ormánysági nép által „nadrágszif“-nak esúfolt földdarabok a *harmadik* egyke-nemzedék összeházasodása révén váltak már nagyobbakká, szabad-e egy kérdést egy bizonyos fejlődési fokon kapni meg s nem a maga egészében el a gyökere-reig látni? Lesznek ott még 50 holdas családi birtokok is, de ez a „fejlődési“ stádium annak a népnek utolsó rúgását fogja jelenteni. Hogy mi volt itt csak egy-két nemzedékkel ezelőtt is, a koricakenyér és vöröshagyma, mint *főétel* korszakában, amikor Göcsejvel együtt még Ormányság volt Dunántúl legnagyobb népsűrűségű területe, könnyen elképzelhető. Az kétségtelen, hogy az ormánysági községekben az osztrák uralom idején olyan körülmények között történt meg a különözés — tudok olyan községről, amely porrel támadta meg ezt a különözést s pöre 3 évig elhúzódott — hogy a fejsze nem a magyar faj létérdekei felé faragott s azóta ezek a községek egy bizonyos adóit határkelei felé faragva oszthatalan hitbizományok gyűrűjében a fejlődés minden lehetőségétől megfosztottan tengenek. Kaptak egy bizonyos határt: nesze, te 70—80 család, ezen megélhatsz úgy-ahogy. Igen, de annak a 70—80 családnak *ma gyermekeikkel megrakott 200 családnak kellene lennie*. S itt ismét fél-igazság, még pedig határsaiban szörnű féligazság a teljes igazság feltárása nélkül Mörizs Miklósnak az a megállapítása, hogy ezen a tengő magyar területen a nagybirtok kedvezőbb népesedési arányt mutat föl, tehát vigyázzunk, ha a nagybirtokot érinteni akarjuk. A valóság pedig ez: természetes, hogy létérdeke a béresnek, hogy több gyermeke legyen, hiszen ahány fölnevelt fiú, annyi újabb konvenció. De ugyanezekben a területeken pontos számításokat végeztünk, hogy ahol pl. egy nagy uradalom 60 családot tart el megfelelő számú gépek kíséretében, ott éppen 500 család találna kitűnő megélhetést. Tehát, ha ad absurdum visszük a tulajdonjog szentségé-

nek fogalmát, bekövetkezhettek egyszer az az állapot, hogy 10 család elég lesz megfelelő gépekkel ezen a területen a *megfelelő haszon* előteremtésére. Miről van hát itt szó? Arról, hogy megfuladjon-e ez a magyar faj, vagy levegőt adok neki? Dobb ki a politikát az agyadból s csak a fajod jövőjéért Isten előtt égő szívvel vedd elő s gondoldj bele, mit jelentett ennek a kérdésnek *győkerénél* az, hogy pl. Somogy-megye területének, a legpusztulóbbs legértékesebb népünk területének *46%-a 1000 holdon fölött nagybirtok*? Hát van-e Európának még egy ilyen pontja? Matolosi Mátyás statisztikus szerint a megszállott területeken 7.800.000 holdnyi nagybirtokot osztottak szét úgy, hogy ez a terület örökre elveszett a magyar faj számára. Milyen sötét felhő, mint *végzet*, ereszkedik alá erre a fajra, ha a még meglévő területeken más impérium veszi át a rendelkező hatalmat. S nézd meg, ezekből az óriási területekből mennyi a mintagazdaság s mennyi az olyan terület, amittől szinte menekül gazdája, évek, sőt évtizedek óta idegeneknek dobja bér-gazdaságul, akik minden zsírját rég kiélték s igazán *pusztaságot* hagytak hátra a gyönyörű pusztákon. Kereskedők, bácskai svábok, eszanádi tótok, minden — csak a magyar paraszt nem. Csak ezeken az elbitangolt területeken a virágzó magyar falvak százait lehetne megalkotni s az idegeneknek olesó zsákmanóval odadobott területeket örökre megmenteni a magyar faj számára. Abból a különbözőből, amit ez a falu csak adójeledelemben plúsként jelentene a kincstárnak az elhanyagolt és kiértécselt községek között, megkapnám a telepítési költségek amortizációját. S mit szóljunk ahhoz, hogy a magyar faj még mindig tartozik önmagának ezen a birtokokon egy nagy történelmi revízióval: hol, micsoda birtok magyar mártírját fosztották meg valamikor azoktól a területektől s hol, kicsoda, milyen „érdemek“ alapján jutott ahhoz a terület teleszórva, van-e a magyaron kívül másokkal volna is ez a terület önzete föl ne lázadt volna ezek ellen a történelmi arculesapások ellen? Mit, *történelmem?* Küldött-séget vezetek Párisba a béketárgyalások idején, teljes erővel rajta vagyok a magyar faj létérdekeinek elgáncsolásán — mind egy — nyugodtan ülök szép 12.000 holdnyi birtokomon. Körülöttem fuldoklik a magyar faj. Sebaj. A *tulajdonjog szent* s ez mindenre elég. *Csak akkor nem volt szent, ha mártírjóról volt szó ennek a fajnak*. Hát lehet itt szó álmódosók üres jajgatásán túl ennek a fajnak jövőjéről? Testvérem, tanuld meg, hogy egyetlen tulajdonjog van, ami szent: az *Isten tulajdonjoga* s amikor ekörül a kérdés körül ballod majd azt az örült hangzavart, ami a mindennél rútabb politika berkeket betölti majd, el ne feledd az Isten szavát is meghallgatni.

Van nekem egy Filemonom és Baucisom. A faluvégi guny-

hójuk is megvan. Még a quereus és tilia is ott van mögötte. Van 1½ holdjuk s volt egyedlen lányuk, aki meghalt tüdővészben. Elvitte a nyomor. 5 éve öltek utoljára dísznót. Mult nyáron kapott Baucis néni 2 kis háromnapos malacot. Földhöz vágta volna úgy is. Sok volt az anyának. S esoda történt. Zsófi néni a Tiszteleud' asszonyomtól s máshonnan kapott kis tejen fölnevelte s tavaszra szép süldők lettek. S megindult a két öreg kőzött a nagy esata. János bácsi meg akarta javítani az egyiket s levágni. Van még egy hónapra való kis kukorica a „hászán“. Zsófi néni adót, adósságot akart fizetni belőle. János bácsi nem engedett. Zsófi néni se. Előnti végre a keserűség János bácsit: „Mögen evőszöd a szájam ízét! Mögörgödtem. Hát én mindig ehözzenem!“ — Nincs hozzátennivalóm.

Nagyon sajnálom, de ki kell ábrándítanom azokat is, akik már most az én eddigi fejtegetéseimre, mint vesszőparipára, ráülnek s azt mondják: — tehát a birtok, — ez az ok. Eltűntetjük ezt az okot s megoldottuk a kérdést. Dehogyan oldottuk meg. Ezek az adatok el fogják mondani azt is, hogy vannak vidékek családok tömegeivel, ahol és akik 50—100 hold mellett is egykéznek. Mi az, amikor a kistűnségi vagy Nagykőrös-vidéki ótvás a maga 200 holdján fogja a fejszét s kivágja 1000 éves családfáját? Itt tehát nem anyagi az ok. Lehet anyagi abban az értelemben, ahogy Harpagon ráül a maga kincsére, lehet anyagi abban az értelemben, hogy — az öregapám még szegény gudító volt, de — ime — 3 nemzedék egyke-házassága milyen szép birtokot hozott már össze, bevált a módszer, tehát folytassuk. De mit szóljak ahhoz, amikor a jól bevált módszer filozofiává, megdönthetetlen *életfilozófiává* változik? S mit mondjak ennek a filozofiának lelki útjai-ról, amikén végignyargalt, amíg eljutott ahhoz a filozofiához? Amíg odáig jutott — micsoda mélység! — hogy aspirint ad eszemőjének, a kilzadt csecsemőt ablakba teszi meztelenül, néhány napra eltemeti tüdőgyulladáspan s dicsékszik mások előtt: neki nem kell kiscipőre költeni? Mi az, amikor a 8 éves nyafka kis egykét megkérdézed: szeretnéd-e, ha volna kistestvéred? — s a már kialakult életfilozofiát adja tovább: — nem, mert akkor nem volna ez esz? Mi az, amikor üvegesedő szemmel nézi presbitéred a kikerülhetetlen véget, a temetőt, ahova családja utolsó tagjait végre magát temeti majd s elintézi az egész kérdést egy közlegyintéssel: „Embör mindig vót, lössz is mindég“. Ki tudná a végső okokat kutatva ezt a lelki folyamatot s a titokzatos lelki csatornák végén kicsurránó víznek életfilozofiává jegecsülő folyamatát leírni? A nyomor bűnbe lökte, a bűn Istenőtől taszította el s az Istenőtől távollét újabb, még borzalmasabb mélységekbe lökte. Ő magasságoknak látja. Még esillogást is lát, hangokat is hall maga körül: „Ezt mind neked adom, ha leborulva imádsz engem“.

De mélység és fertő. Ahova csak a Kegyelem tud lenyűlni. Ahol a szív megkeményedik, ott a legnagyobb mélység. — S még borzalmasabbá válik ez a filozofiává jegecsülő folyamat, ha hozzáveszem a falu közfelfogásának *egyetemességét*. Ne felejtjük, hogy ez az *egyetemese* a legsúlyosabb okok közé tartozik. Ha ide átkalánosult a folyamat — hát ha még egész vidékek vették át! — nincs az a fejsze, amivel ezen a páncéllá dermedt jégtömbön „ólast“, jégtől mentes, tiszta vizet fodrozó utat tud vágni a tulsó partig. Bánkban beleütközik az egyetemesebe, Maebeth beleütközik az egyetemesebe, Saul a damaskusi úton beleütközik az egyetemesebe, — mi az esztetika világának vagy Isten világának egyetemese az előtt az egyetemese előtt, amit a falu *közfelfogásának* neveznek? Az esztetika világának, Isten világának egyetemesebe ütközöl? — ez az összeütközés olyan katharsison vihet keresztül, hogy a bukás — feltámadás lehet. De az a másik egyetemese — a falu egyetemese — ö. Testet-lelket ö. Jőjj le a mi temetőnkbe — hány fejűt meg-simogattam már: boldogtalan testvérem, — téged is ez az egyetemese vitt a sírba. — A legeslegfelső fok pedig az, ha ez a közfelfogás *erkölcsként* jegecsül ki. Hogyan magyarázom meg? P. Gyura bácsinak van vagy 6 holdja. Dolgozta egy életem át. Nevelt hozzá egy fiát. Betöltötte hivatását. Fiát is kiházasította. Lett ennek is gyermeke. De — ime — esoda történt — most várják a második gyermeket. S Gyura bácsi beleöszült azóta a gondba. Útvolt a hangja, ha fiáról van szó: „Én mögörgöztem ezt a kis birtokot, hanem ez az *állat*...“ *Állat*, mert második gyermeke lesz. Mit gondolhatnak arról, akinek harmadik is lesz? „Azt szégyöld, hogy kis testvéred van!“ — vágta szeme közé egy 16 éves lány a másikkal. Tehát *erkölcös*. Homlokegyenest ellenkezik Isten világgával s a józan ész világgával, — *de erkölcsös*. Hüzza sírbarogásig az ágát, ott-honába lép — síri esönd fogadja, nincs, aki betegágyán egy pohár vizet nyújtson neki, idegen, rút, önző szívek lesik boldogan hallála óráját. A legsötétebb boldogtalanságba lökte magát már ezen a földön, — mi ebben a ráció? De végigjárja az utat, mert — *erkölcös*. Ez az erkölcs.

Van-e lelki út visszafelé ezeken a láthatatlan csatornákon? Van, — de az nem az én kezemben van. S nagyon sajnálom, de ismét ki kell ábrándítanom sok farizeusát ennek a beteg magyar közéletnek. akik „lelki úton“ képzelik tökéletesen tudatlanul ennek a kérdésnek megoldását: hát igenis — mi református magyar papok s általában papok, nem tartozunk az egyke okai közé. Ha összehasonlítod azt az anyagot, amit egyszerű református papok írtak erről a kérdéstről, azzal az 50%-ig gondolatlan, üres és nyomorult vagy ferde és hazug írással, amit mások írtak s a *lélekkel*, ami mögöttük van, lásd meg: bíránk-e hát azok, akiknek se szellemi, se lelki adottságuk ahhoz, hogy az ifjósáékba ül-

hessenek? Bizvást merem állítani, hogy vannak egyszerű, kopott ruhájú református papok — Istennek hála — mindig nagyobb számban, akikben ma a magyar faj legtisztább lángjai lobognak. Nem a mi lángunk. Fölkülről kaptuk. Oh, ha azokból a tüzekből tovább tudnánk adni, milyen más hajnal ragyogná be ezt a nyomorult, öntelt, tisztátalan, mindig magas lóháton ülő, de minduntalan örvények szélén tántorgó magyar életet. De tegyük föl — hiszen a lelki alsóbbrendűség jele, ha valaki ennél a kérdésnél nem veri bűnbánattal a mellét — tegyük föl, hogy a rút nemtörődés Kain-bélyege ott van a mi sorainkban is: „Avagy őrizője vagyok-e én az én atyámfiaimnak?” — Hát el tudod-e képzelni, hogy van 60 egyformán pusztuló, sivatag gyülekezet egymás mellett, mind a hatvan a főlözlás síri jeleit hordja magán — hogy a 60 lelkipásztor közül egyetlenegy se akadna, akinek a szíve szakad bele ebbe a kérdésbe, aki ne sírt, ne kiáltott, ne kurjongott volna a lángok közül, amikbe belehal az élete minden szent látomása? Ha lelkiéletet élő ember vagy, tudnod kell, hogy vannak az életnek mélységei, ahova csak az Isten keze tud lenyúlni. Én csak sírni és imádkozni tudok s ha összerogytam az útszélen látomások nélkül, reménysejtem nélkül, rávéstem egyszerű fejfámra az Isten minden tiszta fegyverekkel harcoló fiának egyetlen jellegét: „Annakokáért nem azé, aki akar, sem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené”.

A rákfenének ezekben az okokba lenyúló szálaít csak az örökösödési törvény megváltoztatásával lehetne emberileg vértani, — aminek most folyó elgáncsolása papjogra hivatkozva a megoldás tengelyének kiütését jelenti s 20 évre tojja ki a kérdés végleges megoldását, de ez a húsz év halálát jelenti ennek a fajnak, — s ennek az én elgondolásom szerint kibővített alakban az aranybulla 4-ik pontjába s az 1351. évi ősiségi törvénybe kell kapcsolódni. Mindegyik törvény kimondja — az egyik a föltétlen egyéni szabadság, a másik a szentkorona tulajdonjoga alapján, hogy a család kihalása esetén — ez egyet jelentett a fiág kihalásával — a leánygyermek csak a negyedrészt örökölheti. Sőt az ősiségi-törvény későbbi változatában bizonyos esetekben a negyed-részt se földben, hanem más értékben. Ez is „jog” volt, de milyen bölcsen igazodott a fejlődni akaró „élet” követelményeihez. Az Ormányságban ma is szokásjog, hogy több testvér esetén a leány földet nem örököl, hanem külön megegyezés alapján rendszerint jócskább volt ez a „szokásjog” is az írott „jog”-nál. Én ezt a szokásjogot élő törvényűvé tennem újra azzal a hozzátoldással, hogy az így kapott érték semmi esetre se rúghat magasabbra, megadta a fenti évszázadokra kinyúló érvényű törvény a mértéket: a családi földbirtok negyedénél értékénél. A leánygyermek gond-

ját így mintegy levettém szegény küzködő ember válláról. Az erről az oldalról meg nem bontható családi birtokot pedig csak 2 fiú örökölhetné. Az egygyermek-rendszerrel így burkoltan áttértem a 3-4 gyermek-rendszerre. Természetesen ez a megoldás is csak úgy volna megoldás, ha a megfelelő helyeken nyomon kísérsz és a nagyarányú, megfelelő birtokreform. A kettő együtt áll, vagy esik.

A helyzetkép megrajzolásánál utolsó kérdéssem pedig ez lett volna: hány a már kiürült, vagy kiürülés szélén álló ház, ahol utód már nincs? Pl. Kisbajom: 80 ilyen ház. Az én kis falum: 27 üres ház. Lakja ma még valaki talán, de folytatás nincs. Milyen kifizető és olcsón megoldható telepítési módszer volna új falvak létesítése mellett ezeket a kiürült házakat és birtokokat, amiknek nagy része úgy is rövidesen örökre elvész a magyar faj számára, egyszerűen állami tulajdonba venni át s népes, nyomorgó magyar családokat telepíteni ide. S kicsoda szociális cselekedet is volna. Kinek volna belőle sérelme? Az oldalági röhögő örökösnek, aki sose lett volna örökös, ha véletlenül életben marad az egygyermek? Ezt a gondolatot azonnal helybenhagyták presbitereim is, mikor fölemlítem előtűk. S szomorú eredmény, de a rohamosan kiürülő házak tömegeit tekintve új falvak telepítésével együtt jaj milyen hamar megvalósítható volna Matolesey Mátyás tervszete: 100.000 életerős magyar családot telepíteni Dunántúrra. Nincs az időknek az a vihára, amiól féltünk kellene akkor ezen a ponton a magyar faj jövőjét. Jaj, kicsoda borzasztó tömeg lesz az, ha ezeket a házakat összeírjuk. S milyen szomorú az, hogy a statisztikai adatok tömegeivel állunk a világ elé, szívszakadva kongatjuk a harangokat — emberek, ébredjétek! — s van hűvös és előkelő hang, amely „majdnem hazaárulás”-nak nevezte ezt a vésharangkongató munkát. 100 évre visszatekintő pontos adataink vannak a rémítő pusztulásról s szemeink előtt folyik a magyar fajnak olyan végetes elhalása, amit ma már nem a nyitott szem, de a csukott szem is lát s megkérdi a hűvös hang: hol itt a veszedelem? Ilyen jégcsapoktól zörgő ruhával nem ülték rá még a magyar életnek ekkora sebére: — letakarlak — nem vagy. Mi hát a hazaárulás? Elhenni a jerikói út leüti embere mellett s azt mondani magasabb szempontokból: ki meri itt állítani, hogy baj van? — s meghal a leüti. Vagy azt mondani: ennek az embernek 2 deci vére sincs már, de próbáljuk megmenteni — s meggyógyul a beteg. Egy óriási magyar területnek ma leghitesebb statisztikáját tudnám elővenni, de — sajnos — itt most csak töredéket közölhetek. De mielőtt rátérek, a statisztikai hivatal egykori vezetőjéről, hogy papirosai elkezdtek figyelmeztetni: nézz utána saját szemeiddel Erdélynek. Bentazta Erdélyt. Papirosai-

ból nem döntött. De mikor a való élet tényeit, az erdélyi magyarság irtózatos pusztulását és hátraszorulását szemével látta, sápadt és reszkető ajakkal 2 szóban mondta el a beszámoló: „Erdély elveszett”. S Erdély elveszett. Jöjj ki, magyar testvérem, fogadd el szegényes, de őszinte vendég szeretetünket és nézd meg szemeiddel a való élet tényeit: ki az, aki a pusztuló, ősi magyarság helyét mindig nagyobb arányokban elfoglalja? Talán magyarnak vallja magát ma, holnap annak, aminek, talán nem is tud ma már más nyelven, mint magyarul, de nincs annak a magyari vérel semmi közössége. A fő tiszta vize apad, párolog. Belepí a messzeoldulói fulenese. S a fulenese kiabálni kezd: én tiszta víz vagyok. Tiltakozom, hogy a magyarországi emberanyag s közelebből Dunántúl emberanyaga életnyilvánulásait egynek vedd a magyar faj életnyilvánulásaival. A kiáltó hézagokat ki-töltheti olyan-amilyen emberanyag, ráüthetsz arra az emberanyagra akármilyen márkát, sőt maga ráütheti magára a hitelesség peosóját szászor is: — nincs annak a tiszta, elegyíthetlen magyar fajjal semmi közössége. Ki meri tagadni a döbbenetes tényt: a tiszta, elegyíthetlen magyar faj zuhanó esését? Én ezért a magyar fajért kurjongok és üvöltök, amelynek ősi szavait, az ázsiai pusztákról idehozott dallamait — óh, milyen szent dallamok azok!

— Budapest nem, de Árpád magyarja, ha föltámadna, megérténé.

Bujdosik az árva madár,

Minden ágon szállást talál,

Hát egy ilyen árva, mint én,

Hogyne bújdosnék hát, szegény.

Jaj, Istenem, minek élek?

Még az madártul is félek.

Szár az levél, ha megzördül,

Bennem a vér meghidegül.

Szegény árva madár, nem sokáig bújdosol. Egy-két nemzedék s bevégezted pályafutásodat.

A másik, amit előrebocsátani akarok, az, hogy a hivatalos statisztika a maga születési és halálozási adatainak egybevetésével csak a jelenre mond valamit, a jövőre nagyon keveset, néha semmit. Az orvosi tudomány mai állása az idősebb emberrnemzedékekben bizonyos torlódást idézett elő. Meg ne tévesszen senkit. Olyan ez, mint mikor a hídlábaknál megtorlódik a jég. Megállsz a parton: ez a tömeg jég sohasz szalad le. Megjön az első meleg tavaszi fuvalom, — mégis leszalad. Mi idősebb emberrnemzedékek — egy-két évtized — leszaladunk az örökkévalóság útján. Ki marad utánunk? Azok, akik nem születtek meg? Ha én most kereszt-

metszetét adnám egy-egy ilyen pusztuló magyar falunak s házanként elvezetnélek: nézd, itt 2 öreg lakik, itt 2 idős 1 gyermek, itt újra 2 öreg, itt 2 öreg, itt egy agglégény, itt öregasszony — magam faluját kezdtem mondani — belesápadna az arcod s hebegnél, mint legutóbbi budapesti vendégem: „Ez új meglátás, — ezt nem tudtam”. — S látod, ez a jégcsapoktól zörgő, csak a márt látó nem-törődőmség, ez a tudományos, hazafias, politikai s nem tudom, miféle mezbe, csak a valóság mezébe nem öltözött délibábkergetés, ami annyiszor sodort már ezer éven át bennünket a végelpusztulás szélére: ez az egyike legnagyobb oka. A jerikói leütött ember sebei körül a rabló késénél és botja zuhanásánál nagyobb átok volt — a pap, aki elkerülte.

S ha már a jerikói úton járunk: — nem utolsó sorban oka az egyikenek népiünk szörnyű magárahagyatottsága, de különösen egészségügyi téren való elesettsége. Orvosok hiányoznak? Túltermelés van. Közigazgatási intézkedések? Mintaszerűek. Hol hát az elesettség? Ott, hogy anyagilag képtelen, ezt a mintaszerű egészségügyi berendezést javára fordítani. Hányszor hallom én, a lelkipásztor: „Kellünk mi valakinek? Szegény ember meghalhat”. S tökéletes igaza van. Ime: — súlyos vérzést kap születés után egy fiatal asszony. Féljél hoznak orvost. Elállítja a vérzést. „Mit fizetek?” „60 pengő.” Honnan vegye az a nyomorult a 60 P-t? Ha gyermekvédelmet akarok s anyavédelmet, szabad lett volna megengedni, hogy ez egyáltalán pénzbe kerüljön? — Napokig nem tudja megszűlni gyermekét egy fiatal asszony. Klinikára kellene vinni. Nem engedi magát. Inkább meghal, de az ő gyermekétől ne vegyék el a 1½ holdat. T. i. 1½ holdja miatt minden kórházi illetéket köteles lett volna megtéríteni. De itthon kenyer sincs. S akkor vitték be a kórházba, mikor a halott gyermek üszkös teste megfertőzte az anyát s nem volt már segítség. Hát nem természetes-e, hogy ilyen esetben ingyen életmentést kapjon minden nyomorult? — Négy gyermeke van 4 holdjához egy hívenek. Lovait elvitte az adósság. Más szántja nyomorult kis földjét kegyelemből. Tehene ugyanígy ment el. Van talán még egy disznaja. Éheznek. Súlyosan megbetegszik a szép nagy legényfia. Operációra van szüksége. Szegénységi bizonyítványt nem kaphat. A 4 hold le nem tagadható. S a vezető orvos nem veszi föl a klinikára. Kővetel előbb 1 öl gyertyánfát, egy 80 kilós megöglőt s egy kotyos-alja kirántani való csibét, mielőtt hozzányulna. De itthon éheznek. A fiú a halál kapuja előtt. S jön a falu egyetemese diadalittas kérdésével: „Hát kell-e a gyerekek?” — Egy hét éves fiúcska vakbélgyulladásban megbetegszik. Allapota súlyos. Már a gunny áttört a hasfalat. Valósággal úgy kergetem be őket a klinikára. De nekik betetőzőjük is alig van. Felelősséget vállalok, hogy egy fillérbe se fog kerülni. S kijön a számla túl az ápolási díjakon.

amiket havi 5 P-vel törleszt azóta — 180 P-ről. Az illető professzor könyörgésemre — nemes szívű ember — elengedte. S ha nem engedí el a nyomorgó, 3 gyermekes apának? Újra itt a gyermektelen tömeg diadalittas bizonygatása: „Hát kell-e a gyermeknek Folytassam-e tovább? — S megindul az anyaméhnek tüzzel-vassal való tönkretétele olyan örült mérféltben és módon, hogy van falu, ahol egészséges fiatalasszony alig akad. Egy megbízható körvostól hallottam, hogy nincs hét, hogy már megindított méhvérséssel kaparásért ne jönne hozzá valaki. Tetanust okozható gazgyökeret, kalaptűt stb. nyomnak föl a méhbe. Tehát egyetlen körvosi területen évi olyan 50 gyermeketelhajtás, ami veszélyes lehetett volna az anyára is. Hát még a többi. S ki tudja ellenőrizni, hogy hol indult meg egyáltalán az a vérzés? Hány olyan orvosi műhely van, ahol gyárilag készül a halál. Olyan sőtét oldala ez az *egyke*, amit föltétlenül figyelembe kell venni s föltétlenül megoldást kell keresni rá. Föltétlenül mérlegelendő és körvost az anyaméhhez való nyulástól s rögtön klinikára volna köteles beutalni a jelentkezőket? Vagy ha azonnal klinikára ségre volna szükség, utána köteles volna jelentést tenni s klinikai felülvizsgálatra beküldeni az illető asszonyt? Az 50 közül néhány meghalna az első években, de megszületne 40—45 gyermek ugyanannyi anyja nem volna nyomorék egy életen keresztül. Én feltétlenül törvényes intézkedést javaslok ebben az értelemben, mert az *eddig* út egy a magyar faj *képzetelűsége*. S javasolom a gyermeknek és anyának törvényhozási intézkedésekkel olyan felkarolását, hogy az anyasággal járó szent kötelességek és szenvedések s a gyermek életének megmentése ne kerüljön annak a nyomorult szegény embernek egy fillérjébe. Olyan súlyos adóterheket visel a falu népe s túl az adón egyetlen kultúr intézményét, az iskolát is 400 év óta maga tartja fenn s annyira nem kap nagy kötelezettségei viszonzásul semmit, hogy ez a legkevesebb, amit joggal kérhetünk számára *fejünk jövője érdekében is*. Vagy családfenntartó megélhetést jelent-e pl. Baranyában, országhatárszélén, minden városi központtól és forgalomtól távol — mondjuk — 5 hold családi birtok? A kenyeret se adja meg, nehogy rendkívüli esetekre anyagilag fel tudjon készíteni. S legyen áldás a Stefánia munkáján, mert áldásnak, a legnagyobb áldások egyikének láttam meg népem életében.

S most rátérek a statisztikára.

Kidolgoztam eddig Dunamellék 100 évi születési statisztikáját a megfelelő grafikonokkal. Néhány kimondottan újabb településtől eltekintve az egész kerületben egyetlen község van, ahol a múlt évi születési szám több volt, mint a 100 évvel ezelőtti. Az is sváb község: Harta. Tehát a főreg Dunamellék valamennyi gyű-

lekezelésben pusztít már. Ijesztően sötét adatokat tudnék felsorolni valamennyi egyházmegye területéről, de most itt csak a végső számokat adom közre.

A pesti egyházmegyében születik ma a 100 évvel ezelőtt való állapothoz képest minden 100 gyermek helyett — 83,95.

A kecskeméti egyházmegyében	—	—	—	60,3
A solti egyházmegyében	—	—	—	43,3
A vértessaljai egyházmegyében	—	—	—	44,9
A tolnai egyházmegyében	—	—	—	39,84
A külsősomogyi egyházmegyében	—	—	—	34,84
A felsőbaranyai egyházmegyében	—	—	—	27,96
Az egész kerületben Bpest kivételével	—	—	—	48,68

Még ijesztőbb a zuhanás, ha a legmagasabb fejlődési fokhoz számítjuk a mai állapotot, ami természetesen nem egy a 100 évi állapottal. Ehhez arányítva születik ma minden 100 gyermek helyett:

A pesti egyházmegyében	—	—	—	53,—
A kecskeméti egyházmegyében	—	—	—	48,78
A solti egyházmegyében	—	—	—	39,29
A vértessaljai egyházmegyében	—	—	—	37,39
A tolnai egyházmegyében	—	—	—	29,93
A külsősomogyi egyházmegyében	—	—	—	28,66
A felsőbaranyai egyházmegyében	—	—	—	20,69
Az egész kerületben Bpest kivételével	—	—	—	39,23

Bár ugyanilyen adatokat mutathatnék föl — talán valamivel szórványosabban — a többi egyházmegyéből is, mégis a legpusztulóbb területről, Baranyából, kijegyzek külön néhány községet is azzal a megjegyzéssel, hogy ezek közül néhányban a *sem-mire* leszállt születési számot $\frac{1}{2}$ -nek vettem, hogy egyáltalán számítani tudjak, miután átlag minden második évben szül mégis az egész falu együtt 1 gyermeket. — Besence esése: 4,17%. (Mindén 1833. évi 100 gyermek helyett ma 4,17.) Sámód: 4,17%. Lúzsok: 4,33%. Belvárd-Gyulaf (svábok között elmerülőben): 5%. Babare (svábok között elmerülőben): 5,55%. Drávapiski: 5,55%. Kemese: 7,14%. Bisse: 8%. Gyűd: 8,08%. Old (Baksay gyermekkori hazája): 9,09%. Kémes: 8,33%. Stb. Hogy a legmagasabb fejlődési fokhoz számítva még szomorúbb eredményeket kapnánk, csak természetesen. — Lesz-e ennek a népnek holnapja?

Szegény Baranya... Mit mondjak még rólad? Hogyan merjem kérni, hogy menítsenek meg, mikor magam is alig-alig tudok már hinni abban a holnapban?... A mult hét egyik estéjén meszsziről utaztam haza. Az én hazamba. Sötét volt már. Csak a ges-

nyei erdő széléről pislákkolt felém egy fölygappanó tűz messiányé. Itt is, ott is jegyesorok, magános jegenyék, Baranya szent fái. Mintha suttogtak volna robogó vonatom elé: „Ösönd, — itt egy nép temeti magát”. S honnan — honnan se, Nyírő József *Isten igájában* e, regénye legmegrendítőbb s legplasztikusabb fejezete jelent meg előttem: a koldus-magyar, amint a magasztas srből szinte kővé meredt fájdalommal, meztelen, inas karral nyúl föl egyetlen gyermekre koporsójáért. — Milyen élet volt itt valamikor. Ez a föld termelte ki a Hercegszöllősi Kánok-at. Egy Szegedi Kiss István volt a püspöke valamikor. 50—60 család összeállt s templom és iskola virágzott ki, mint nagy, fehér lilom, a görök nádasai fölött nyúló dombhátakon. A nemzeti művelődés és református egyháztörténelem legcsodásabb szakasza. Mikor a vasárnapi iskola történelmével s Raikes Róbert Angliájával foglalkoztam, a népelhanyagolásnak, a züllöttségnek hihetetlen mértékével, csodálkozva álltam meg: — mi volt ehhez képest az én népem lelki és műveltségi állapota? Micsoda keresztvállalás. Micsoda világsoda. Kötelezte valaki? Senki. Csak egy hang ott belül. Az Isten szava. Ma is hoz tízszer annyi áldozatot egyházáért, nemzeti művelődésért, mint a budapesti átlagreformátus. Hát még a többi átlagmagyar. Adósegélyt osztasz? Terheket osztasz? Micsoda mérték szerint? Lehet-e itt más mértékről szó: — futok, rohanok, mindakét kezem távra, mivel könnyíthetek rajtad, te 400 éves mártír, te világsoda? Mikor az utolsó baranyai református meghal, ti legjobbak, jöjjetek össze a nemzeti élet legszentebb csarnokában, boruljatok rá egy láthatatlan kóporsóra és sirassátok meg azt, ami csak egyszer volt ennek a népnek történelmében és soha többet nem lesz. Nincs az opárok, gürük nádrangoteg közé bújt szigete többé, ahol 5—6 falu bujdosó magyarja zúgta ég felé a Tebeuned biztunkot. Hol a zombékok, hupartok felröppenő fehér kóosaga? *A jövő madara?*

Száll-e még vissza valaha?

Ti magyar fajom legjobbjai, vigyázzatok, hogy az a madár visszazálljon. Jaj tinektek, ha vissza nem száll. Ha Baranya elveszett, Dunántúl veszett el, ha Dunántúl veszett el, Magyarország veszett el.

Mint Julián barát valamikor, úgy jövőnk hozzátok. Julián hangja belehalt az éjszakába. Jaj nekünk, ha a mi hangunk is odavész. De akkor is, ott is egyetlen kiáltás lesz ajkunkon, annak az utolsókat hördülő népnek még egy elesukló jajgatása:

Testvéreink, — mentsetek meg bennünket!

Kiss Géza.

Iskolastatistika Erdélyből

A statisztikát általában száraz tudománynak ismerjük. Mégis ma — mintha kunjunkturáját élné — mindeuki számokkal dobálózik, minden állítást és cáfolatot számokkal igyekszünk alátámasztani. Politikusokat számokkal hoznak zavarba és azok számokkal vágják ki magukat. De ma már több országban számokkal vannak kötve jogok és kötelességek, olyan jogok, melyek azelőtt természetesen, magától értetődőek voltak. Cseh-Szlovákiában pl. egyik napról a másikra ezer ezzer család esett el anyanyelvénél a közhatóságok előtti szabadságától (színház), saját anyanyelvű iskolától, sőt még szórakozásától (színház) is, pusztán azért, mert egy Prágában székelő hatalmas hivatal számításai és gépei — akarva, nem akarva? — néhány tízed %-kal kisebb arányszámot hoztak ki az 1930-as nemzetiségi statisztikában a törvényekben megkívántnál.

Ilyen esetekben természetesen a számok különös fontosságot kapnak, élettel telnek meg, mert az eleven életbe vágnak bele. Emberi sorsok, családok ezreinek boldogsága, gyermekek jövője függ e számoktól. A hozzáértő ember elől a statisztikákat szemlélve eltűnnek a sablonos, egyformán ismétlődő számjegyek és látja mögöttük az élő tömegeket. Sójajjokat és jajszót hall, vagy dőlőfős nevetést.

Itt adunk alább néhány ilyen élő számot, melyek — nekünk magyaroknak — húst vért jelentenek, bánatot és keserűséget okoznak.

Erdélyben az 1932/33. tanévben mindössze 23 felekezeti magyar óvoda működött 25 óvónővel és 1201 növendékkel. A reformátusoknak csak 6 óvodájuk van 268 gyermekkel. A *673 állami óvodát* ugyanezen évben 42.488 gyermek látogatta rendszeresen s ezek közül a román kultuszminisztérium statisztikája szerint *14.716 gyermek, azaz 34,6%, volt magyar nemzetiségű.* E magyar gyermekek számára a román kultuszminisztérium kimutatása szerint egyetlenny magyar tannyelvű vagy legalább magyar tagozattal bíró óvodát sem tart fenn. Az Erdélyben óvodába járó összesen 15.917 magyar gyermek közül mindössze 1.201 (7,6%) kap a felekezeti óvodákban magyar nyelvű oktatást, a többi már 5—6 éves korában idegen kultúra emelőjére kerül. Annál súlyosabban érinti ez az állapot az erdélyi magyarságot, mert az 1924. évi román népoktatási törvény értelmében az óvodátogatás 5—7 éves korban kötelező, éppúgy mint nálunk az elemi oktatás. Az elemi oktatás ugyanis a 7 éves korban kezdődik fent nevezett törvény

¹ Annaral Inváltmányintulul Primar, 1933. Bucuressti. Min. Instruct. 72 + 894. I.